

уводе у културу и припремају за успешно укључивање у друштвену заједницу и школу;

-- Негом се одржава дечја хигијена и задовољавају потребе деце за сном, исхраном и боравком на ваздуху, а интеракцијом у процесу неге доприноси социјализацији и општем развоју детета;

-- Превентивном здравственом заштитом се медицинским методама чува здравље деце и спречава јављање болести путем профилаксе и одговарајућим третманом свих фактора који угрожавају дечје здравље;

-- Исхраном деце се, у складу са начелима дијететике и специфичним потребама деце раних узраста, обезбеђујеовољно квалитетне хране припремљене на одговарајући начин, неопходне за правilan раст и развој;

-- Дневним одмором и спавањем се негује здрав начин живота деце и подстиче њихов правilan психофизички развој;

-- Корективним радом са децом која имају сметње у развоју се обезбеђује рано откривање, спречавање и рехабилитација поремећаја или застоја у развоју у складу са начелима специјалне педагогије и медицине;

-- Социјалном заштитом деце обезбеђује се ублажавање неповољних утицаја на развој разних врста угрожености и ускраћености (економска, културна, недостатака родитељске бриге и стања и сл.), као и приоритет приликом уписа ове деце у установу, односно, друштвене партиципације у трошковима смештаја.

Наведене делатности предшколска установа остварује самостално и у сарадњи са установама из области васпитања и образовања, здравства, културе, социјалне заштите, као и другим установама и организацијама, затим, родитељима деце, њиховим асоцијацијама, политичким, верским и другим удружењима, односно, свима осталима који се на посредан или непосредан начин брину о васпитању, образовању и подизању деце и омладине.

г) Номенклатура организационих облика предшколских установа

С обзиром на промене у друштву и породици с једне стране и потребе деце с друге стране, предшколске установе развијају читав спектар организационих облика и програма којима се остварују институционални аспекти друштвеног васпитања и образовања предшколске деце:

Основни – целовити програми

-- дечји вртић (полудневни, целодневни и петодневни боравак)

-- путујући дечји вртић

-- алтернативне установе са целовитом програмом

Програми за специјално предшколско васпитање и образовање

-- посебне васпитне групе за поједине категорије деце ометене у развоју

-- програми који се остварују у породици за децу са ограниченим могућностима за кретање (инвалидна деца и деца оболела од мишићних и неуромишићних болести)

-- програми за децу смештену у дечје болнице (тешко инвалидна и болесна деца)

Додатни – делимични програми

-- игротека

-- играоница

-- игралиште

-- причаоница

-- ликовни атеље (радионица)

-- музичка радионица

-- драмска радионица

-- вежбаоница

-- учење страног језика

-- скраћени програм припремања за школу

-- програми за децу са повећаним развојним могућностима

Пригодни и повремени програми

-- одмор и рекреација

-- дечји вртић у природи

-- програми туристичког карактера

Услуге породици

-- сервис за помоћ око деце у породици

-- педагошко-психолошко саветовалиште

Основе програма представљају општу полазну основу за разраду и уобличавање сваког од наведених облика програма, зависно од потреба деце и њихових родитеља, као и могућности друштва и приватних лица да им такве облике обезбеде. Због тога су Основе програма до одређене мере уопштене али и прилагодљиве потребама појединих слојева становништва и њихове деце, као и разноврсности организационих облика и програма предшколског васпитања и образовања.

▼ ПОВЕЗИВАЊЕ ПРЕДШКОЛСКЕ УСТАНОВЕ СА ДРУШТВЕНОМ СРЕДИНOM

Да би институционално васпитање и образовање предшколске деце, обухватајући све факторе који непосредно или посредно утичу на развој и унапређивање ове делатности, прерасло у друштвено васпитање неопходно је да се предшколске васпитно-образовне установе више повежу са друштвеном средином, као и да се шире отворе за позитивне утицаје које она садржи. Добро постављена и организована сарадња са друштвеном средином и усаглашеност свих фактора који су значајни за развој и учење деце, пре свега породице, школе, друштвених организација, стручних и културних институција из шире друштвене средине, у великој мери одређују успешност остваривања програма у целини.

а) Сарадња са породицом

У савременој предшколској педагогији васпитно-образовна институција се не схвата као место потпуно одељено од породичног живота, које деца похађају у одређеним временским интервалима да би учила, нити се учење везује искључиво за њу. Деца стичу своје искуство свуда и на разне начине, а њихови најутицајнији учитељи и васпитачи су управо њихови родитељи. Отуда одговорност родитеља за своју децу не сме да буде умањена чињеницом што она похађају установу

која треба свим средствима да потпомогне родитељске напоре појачавајући њихову улогу у развоју и учењу сопствене деце. Посебно је важно да се они не осећају потиснути и запостављени у односу на професионалне васпитаче, због чега родитељске дужности треба учинити привлачним и достојним поштовања у очима свих, посебно у јавном мњењу одређене друштвене заједнице. У том погледу код неких родитеља треба мењати и став да су, плативши за боравак деце у установи, пренели своје дужности на васпитаче. Очекивани ефекти васпитно-образовног рада су могући само ако се њихови напори уједине и ако у њих уложе све своје способности.

Да би се то постигло потребно је да се повећа знање родитеља о томе како њихова деца уче и развијају се и они схватају значај своје улоге у тим процесима као и потребу комплементарног деловања са установом. Такође, потребно је да се код родитеља изграде позитивни ставови и очекивања у односу на рад који обављају васпитачи и поверење у установу. На тај начин им се може помоћи да смишљање организују васпитно-образовну средину и подстицаје у родитељском дому, као и да се код њих формира свест о сопственим могућностима да допринесу правилном развоју и успешном учењу своје деце.

Према томе, поступак васпитача не треба да се усмери само према детету већ да тежи најширем повезивању предшколске установе са породицом и друштвеном средином у којој оно одраста. Сврха овог повезивања је обезбеђивање континuiteta који треба сагледавати првенствено из угла детета које се развија успостављајући постепено односе са члановима своје породице и друштвене средине и проширујући своја знања о социјалној и природној средини која га окружује. Најбољи резултати у његовом постизању могу се очекивати уколико се развију сараднички односи између особља које се бави васпитно-образовним радом и родитеља и они за полазну тачку у овом раду узму искуства која деца доносе са собом у установу, односно, садржаји рада у предшколској установи треба да се граде на онome што је урађено у породици.

Највећа ефикасност у остваривању циљева друштвеног васпитања може се очекивати само када се утицаји установе и породице међусобно допуњују и потпомажу. Зати је потребно да се услови у установи учине сличнијим породичним условима, а сама установа што више отвори за родитеље и остале припаднике и представнике локалне друштвене заједнице. Њихово укључивање треба да буде добровољно, активно и да почива на разумевању улоге која им се нуди у установи. Свакако, партнерски однос и суштинску сарадњу између васпитача и родитеља није могуће остварити само једноставним увођењем организационих промена већ је она у највећој мери условљена квалитетом њихових међусобних односа. Успех сарадње са родитељима највише зависи од способности васпитача да комуницирају са њима, придобију њихово поверење и постигну узајамно разумевање.

Да би се сарадња са породицом одвијала како треба потребно је држати се следећих препорука:

-- У свом васпитном деловању на дете предшколска установа и породица треба да то чине што усаглашеније. Поред обострано добре воље услов за то је међусобно познавање: родитељи треба да упознају циљеве, садржаје и начине рада у установи, читаву њену организацију и др., а васпитачи породичне услове у којима дете одраста, васпитне ставове родитеља и њихове могућности да допринесу остваривању задатака установе. Посебно је важно, на пример, да режим дана буде познат родитељима са којима би се требало договорити да, помогућности, у оне дане када деца не похађају установу, организују дечји живот на сличан начин, нарочито време јела и спавања, како би се код деце изградиле и одржале корисне навике.

-- Потребно је да се између васпитача и родитеља развије поверење и спремност за сарадњу, међусобно уважавање и подржавање, као и свест да је квалитет њихових односа у интересу детета о чијем се развоју и учењу старају. Посебно је у томе деликатна и одговорна улога васпитача, на пример, када родитељима саопштавају одређена запажања о њиховој деци. У том случају и поред захтева за објективношћу и отвореношћу треба водити рачуна о онome што им се каже да би задржали позитивну слику о развојним могућностима свог детета и успоставила се са њима сарадња неопходна за превазилажење евентуалних тешкоћа.

-- Треба користити разноврсне облике међусобног повезивања и информисања о детету у родитељском дому и установи, уз размену података о његовом развоју значајних и за васпитаче и за родитеље. За ово су нарочито погодне кућне посете и разговори са члановима породице а у установи – кутак за родитеље у којем се може наћи низ обавештења о текућим активностима, јеловнику, приредбама које се припремају, занимљивим идејама за сарадњу, проблемима у чијем би решавању евентуално могли да помогну, заједничким акцијама и др., уз истакнуте дечје радове, фотографије, књиге које се препоручују за читање итд.

-- Добри односи између васпитача и родитеља огледају се и кроз њихову сталну узајамну помоћ, свакога у свом домену и према могућностима. На пример, предшколска установа располаже одговарајућом педагошком и психолошком литературом од интереса за родитеље, а ту су поред васпитача и стручни сарадници одговарајућих профиле којима родитељи могу да се обрате за разне врсте помоћи. Још су шире могућности да родитељи помогну васпитачима својим учествовањем у разним облицима рада, у неким специјалним активностима (нпр. помоћ у припремању хране и амбијента за свечаност), у изради дидактичког материјала и опреме, све до праћења деце приликом посете и шетњи.

-- Установа треба да постане центар за размену педагошких, медицинских, дијететских и других искустава између васпитача и родитеља и родитеља међу собом, прилика да родитељи упознају боље и објективније своје децу у посебним условима, поредећи је са вршњацима и међусобно помогну једни другима у решавању васпитних проблема. Теме разговора су од општег интереса,

нпр. о усклађивању дисциплинских правила у породици и установи, шта читати деци, ТВ емисије, како одабрати сликовницу, играчку, проблеми адаптације, рационална исхрана деце, захтеви за њихово одевање и др., као и посебне теме ако се за њих укаже потреба, нпр. васпитање детета у непотпуној породици, припремање детета за принову у породици, проблеми неприлагођеног понашања и сл.

– Потребно је да се стварају прилике за заједничко живљење и дружење, међусобно упознавање и размене: свакодневне пригодне ситуације у установи, приликом довођења деце, спонтаних посета родитеља и сл; планиране ситуације ради постизања одређених циљева (консултације, групни и општи родитељски сасстанци); присуство родитеља васпитно-образовном раду и непосредно укључивање у њега (помоћ васпитачу, рад у мањим групама деце по упутствима васпитача, причање деци о својим искуствима и доживљајима, давање стручних упутстава за извођење одређених послова, уношење новина у амбијент установе и васпитно-образовни рад, организовање посета итд.); специјалне ситуације (нпр. у периоду адаптације детета установи); заједничке активности за које сви имају интерес (нпр. сакупљачке активности, прављење нечега, доброворне акције, довођење дворишта у ред и сл.); заједнички изласци (посете позоришту, одлазак на концерт, у шетњу и сл.) и празници и прославе (Нова година, за Светог Саву, Васкрс, за дан установе, завршна свечаност поводом одласка деце у школу, дечји рођендани и др.).

– Сарадња установе и породице треба да се одвија плански и систематски, током читаве године, са јасно формулисаним задацима и утврђеном динамиком њиховог остваривања, уважавајући и потребе које се укажују спонтано као и иницијатива које крећу како од васпитача тако и од родитеља. То подразумева да се родитељи укључују у програмирање и планирање ове сарадње, што ће омогућити да она буде свеобухватна и садржајна, као и да у њој учествују добровољно и са задовољством.

– Потребно је и да се известан број представника родитеља непосредније укључују у управљање установом (савет установе и сл.) и доприноси решавању проблема који се јаве у њој, успостављајући тако везу са осталим факторима у друштвеној заједници. Могуће је формирати и савет родитеља који ће да разматра текућа питања и проблеме живота и рада у установи коју се тичу њихове деце (набавке, појаву болести, организовање посета њиховим предузећима итд.), планове васпитно-образовног рада и могућности сопственог учествовања у њиховој реализацији, планове летовања и зимовања и сл.

Успостављање добре сарадње између предшколске установе и породице, према наведеним препорукама, је од највећег значаја за остваривање циљева предшколског васпитања и образовања на друштвеном нивоу. Од првог доласка детета у установу важно је да оно уочи пријатељски однос између свог родитеља и васпитача, што ће му помоћи да се лакше укључи у нову средину и осећа се безбедним и

прихваћеним. Такође, у предшколској установи долази и до првог додира родитеља са таквом врстом институције и ако он буде успешан и плодан, може се очекивати да ће се сарадња, успостављена на првом ступњу система васпитања и образовања, одржавати и развијати и на осталим ступњевима.

б) Сарадња са школом

Институционално васпитање и образовање не би требало да се ограничи само на деловање фактора унутар предшколске установе, већ да поведе рачуна и о онима који утичу на дечји развој и учење паралелно са установом или се на њу настављају. Свакако, циљеви васпитно-образовног рада у предшколском узрасту знатно превазилазе припремање за школу због чега их треба извлачiti из развојне перспективе детета (у којој се налази и школа) али само као средство његовог даљег општег напредовања у развоју и припреме за пуновредно укључивање у друштвену заједницу. У овом припремању школа представља важну карику будући један од кључних фактора који утичу да се резултати постигнути у предшколском узрасту одрже и послуже као основ за даљи развој и учење.

Уколико се на усклади деловање школе и предшколске установе, може доћи до занемаривања, па и поништавања резултата остварених на предшколском ступњу, а битно различита средина и захтеви створити тешкоће у адаптацији код деце која су похађала установу. Наглашавањем специфичности предшколског ступња не би требало угрозити континуитет процеса васпитања и образовања, који мора постојати у свим његовим етапама. Отуда је потребно предшколско васпитање и образовање сагледавати унутар дугорочне перспективе васпитно-образовног процеса као целине.

Повезивање предшколског и основношколског васпитања и образовања не треба да доводи у питање специфичност два типа васпитно-образовних институција, посвећених деци на различитим ступњевима зрелости, већ да тежи побољшавању повезаности међу њиховим циљевима и начинима рада, што потпунијем пружањем ове две установе и што бољој сарадњи кадра запосленог у њима.

Разлике између предшколске установе и школе:

а) Предшколску установу похађају деца у специфичном развојном периоду, због чега има сопствене садржаје, методе и организацију васпитно-образовног рада и не представља једноставно проширивање основног образовања на ниже узрасте

б) Предшколска установа има специфичне задатке у остваривању јединствених циљева васпитања и образовања и захвата све аспекте развоја детета: перцептивно-моторне, социо-емоционалне и интелектуалне, уз унапређивање дечјих способности за комуникацију и стваралачко изражавање

в) Предшколска деца, нарочито у ранијим узрастима, више уче кроз своје непосредно искуство у додиру са околином и осталим члановима друштвене заједнице, него у васпитно-образовним институцијама. Ова чињеница бива значајније изменењена тек када се она почну више користити разним посредним начинима стицања искуства и

комуникације, посебно када почну читати и писати. Отудаје предшколско вaspitaњe и образовањe мањe усмрено стицању посебних знања и стицању специфичних вештина него што је то случај са школским вaspitaњem и образовањem.

г) Коначно, с обзиром на ширину развојних аспеката, захваћених предшколским вaspitaњem и образовањem, гранична црта, која раздваја институционалне начине и садржаје учења од ваниинституционалних, требало би да буде што слабије изражена, што са школом не може бити увек случај.

Међутим, уз сво уважавање специфичности вaspitaњa и образовањa деце не предшколском ступњу развоја не би требало дозволити ни да се њеним искључивим наглашавањем угрози континуитет у процесу вaspitaњa и образовањa, који мора постојати на свим његовим етапама. Отуда је неопходна разрада једне општије концепције вaspitaњa и образовањa током читавог детињства и периода адолесценције, која би обухватила све ступњеве, наглашавајући њихову повезаност и континуитет, али не занемарујући специфичности које произилазе из карактеристика дечјег развоја, а зависе од узраста и утицаја друштвене и природне средине.

Повезивање предшколског и основношколског вaspitaњa и образовањa не треба да буде механичко, још мањe у виду субординације млађих узраста старијима, већ да се постигне одговарајућим програмским усклађивањем, упућивањем кадра да га остварује како треба, начином рада, већим отварањем школа за сарадњу, али и променама у основној школи.

Захтев за обезбеђивање континуитета између предшколског и основношколског вaspitaњa и образовањa не тежи њиховом поистовећивању, односно, не полази од статичког схватања детињства. Он се односи на неопходност да у раду са предшколском децом буде антиципирано оно што их очекује када пођу у школу која, са своје стране, треба да прихвати и појача ефекте рада на предшколском ступњу. Вaspитач у свом деловању мора узимати у обзир оно што ће му следити, као што учитељ треба да буде свестан онога што је претходило његовом раду. Обојица морају познавати карактеристике развоја деце коју вaspитавају и образују, као полазну тачку како за дугорочно планирање, тако и свакодневни рад. Да би се то постигло није доволно само укључивање предшколског ступња у систем вaspitaњa и образовањa, односно, преношење на њега конвенционалних обележја осталих ступњева система.

Континуитет треба да се превасходно заснива на разумевању и узимању у обзир карактеристика дечјег развоја и учења на раним узрастима. За његово постизање није доволно ускладити предшколско и основношколско вaspitaњe и образовањe у погледу циљева, метода и организације, иако је све то, неоспорно, важан услов континуитета. Главна особина система vaspitaњa и образовањa заснованог на идеји континуитета је да се сви његови ступњеви брижљиво ускладе са развојем детета, обезбеђујући му услове за учење и развој који се одликују доследношћу, постепеним напредовањем и, што је најважније, прилагодљивошћу,

неопходном да се ублажи, па и избегне шок који многа деца доживљавају приликом прелажења са једног ступња на други. У идеалном случају, овај прелаз би требало да тече глатко и неприметно, уз постепено увођење нових захтева, садржаја и организационих облика у раду.

Посебна пажња треба да се посвети организацији завршне године у предшколском и прве године у основном вaspitaњu и образовањu. Њоме треба да се омогући успешан прелаз из једне институције у другу, као и да се олакша напредовање деце која имају извесне тешкоће. Деци, која се спорије развијају, треба да се омогући да се брже оспособе за остваривање захтева које ће предњих поставити школа а свима да постигну што оптималнији ниво готовости. То су циљеви који могу да допринесу задовољавању демократске тежње да се изједначе могућности деце на успех у животу, раду и укључивању у друштвену заједницу.

Да би се успоставио континуитет, приликом одређивања вaspитно-образовних циљева, активности деце и садржаја кроз које ће се оне остваривати, треба постепено узимати у обзир начин распоређивања садржаја на наставне предмете (или склопове предмета) какви постоје у основној школи, што нарочито треба да дође до изражaja у групи пред полазак у школу. Овој деци треба омогућити да дођу у додир са учењем као посебном и специфичном делатношћу, да уче како се учи и да процес сазнавања доживе као радостан и занимљив чин. Осим тога, у припремној групи (која треба да буде узрасно хомогеније него остale вaspитне групе) неки организациони облици окупљања и рада са децом се могу изводити налик на школске часове, кроз фронтални облик рада, према распореду седења сличном школском и сл., како би им били препознатљиви када започну са редовним школовањем, односно, да би за њих била боље припремљена.

Један од општих задатака предшколске установе је да, стварајући претпоставке за развој низа способности, потребних детету у каснијем животу, допринесе готовости или зрелости деце за полазак у школу и његово остваривање је најважнија карика која повезује две институције у систему vaspitaњa и образовањa.

Готовост за систематску, школску наставу подразумева мотивисаност детета да учи, његову способност да регулише своје понашање, развијеност одређених радних способности и когнитивних процеса. Она је повезана са зрепошћу за полазак у школу која подразумева физичко здравље и физичку зрелост, социјалну зрелост и емоционалну стабилност, интелектуалну зрелост и претходна искуства у учењу (тзв. "предзнања") као и изграђене позитивне ставове према школи.

Ово оспособљавање за даљи развој и образовање, највећим делом се врши посредно, кроз целокупну делатност предшколске установе. Припремљеност за школу не може да се постигне исфорсираном, непосредном припремом за рад у првом разреду основне школе, нити се циљеви и садржаји рада са предшколском децом могу изводити непосредно из школских садржаја и задатака. У сваком случају, ова, непосредна припрема, је знатно ужа и мањe важна од опште

припреме и не може јој претходити нити је заменити. Припрема не треба да се састоји од учења специјалних знања и умења, нарочито не оних која ће се понављати када дете пође у школу. То значи на пример да у предшколским установама не треба обучавати децу читању и писању, или да се остварују неки други садржаји школског програма, већ да се кроз игре и друге активности код њих развијају оне основне способности на којима ће се заснивати ове вештине када за то дође време. Најважније је да се допринесе развоју умних способности и сазнајних интереса детета, као и његово оспособљавање да посматра, анализира, пореди и уопштава посматране појаве и на основу тога ствара одређене закључке.

Основни захтев за успешну сарадњу је да она мора бити обострана и двосмерна: школа треба да буде припремљена да прихвати децу из предшколске установе исто колико и установа да их припрема за школу. Осим тога, сарадња треба да се одвија на свим нивоима, почев од директора установе и школе, преко педагошко-психолошких служби, васпитача и учитеља, све до предшколске деце и ученика. Такође је неопходно и активно укључивање родитеља у ову сарадњу, као кључног фактора без кога није могућ потпун успех ни у једној акцији која се одвија у васпитно-образовним институцијама.

Могућности за сарадњу су врло разноврсне, као и облици сарадње, који највише зависе од конкретних услова и потребе на одређеном терену. У сваком случају, бар једном годишње потребно је окупити учитеља, васпитаче и родитеље деце која полазе у школу, ради међусобног договора и упознавања родитеља са организацијом рада у школи, школским захтевима, дневним боравком и др. То може да буде завршна свечаност у установи на којој се деца испраћају у школу, затим нека школска приредба и сл., што ће скупу, поред радног, дати и свечани карактер.

Неопходни су што чешћи и тешњи контакти између учитеља и васпитача, за шта је нарочито погодно када се предшколска установа и школа налазе у близини. Они треба да се упознају са програмима које остварују, разговарају о садржајима и методама припремања деце за школу, као и успостављању континуитета између начина живота и рада на какав су деца навикла у предшколској установи и онога што их очекује поласком у школу. Континуитет се може остварити нарочито у оним областима и садржајима који обухватају стваралачке активности деце, телесне активности и игре. Слободне активности у школи, као и неки облици рада у продуженом боравку, могли би користити богата искуства која постоје у том погледу у установи, а пожeljno је и заједничко организовање ових активности.

Нарочито је значајно мешање деце различитих узраса, како за богаћење и развој социјалних искустава и способности, тако и као подстицај у разним сферама стваралаштва, преношења знања, вештина итд. Старија деца могу да се ангажују у изради играчака, припремању дидактичког материјала, декорисању просторија предшколске установе и сл., што развија осећање одговорности за млађе и сопствене вредности, и позитивно се одражава на читаву њихову личност.

Децу зближавају и заједничке активности као што су излети, прославе, одласци у позориште, акције уређења дворишта и сл. Оне су и прилика да се на заједничком послу сртну учитељи и васпитачи, што је природан наставак и виши ниво сарадње започете договарањем о припремању деце за школу.

Требало би размотрити и могућности заједничког коришћења објекта и средстава којима располажу предшколска установа и основна школа, терена за игру, просторија, сала за физичко васпитање, за приредбе итд. Исто тако, заједнички би се могла користити (чак и набављати) нека скупља савремена средства, као нпр. камкордер, видеопројектор, музички инструменти, кино-пројектор итд., што би било у неким случајевима и рационалније.

Осим ове, шире сарадње, која има за сврху да успостави и одржи континуитет између два ступња система васпитања и образовања, неопходни су и такви облици којима се старија предшколска деца непосредно припремају за промене које их ускоро очекују. То су, пре свега, њихове посете школским објектима, где имају прилике да чују школско звоно, упознају почетак и крај часа, доживе међусобни однос другова у разреду, учитеља и ђака и, уопште, ред и дисциплину у школи.

Обично прва посета садржи упознавање објекта, а приликом наредних долазака деца улазе и у разред где могу присуствовати часу после добродошлице коју им пожеле учитељ и њихови старији другови. Час треба да буде посвећен теми која је донекле позната предшколској деци, како би га могла са разумевањем пратити и повремено се укључивати у њега. Свакако, на чесу ће бити активнији ђаци са чијом улогом деца могу да се идентификују. Оваквих посета треба да буде више, према плану који заједнички доносе предшколска установа и школа, а њихова организација може да буде различита, зависно од могућности.

Важно је такође да не дође до наглог прекида емоционалне везе која се изградила између детета и васпитача, због чега је пожeljno да и учитељ са I разредом у току школске године посети установу и тиме омогући деци поновни сусрет са средином у којој су боравила са васпитачима и друговима. Исто тако и васпитач треба да посечује школу ради сусрета са својим некадашњим васпитаницима и размене искустава са учитељем. Нарочито на почетку школске године он може учитељу да скрене пажњу на неке особине деце битне за њихово успешније укључивање у наставу.

Описана сарадња између предшколске установе и школе, по правилу, може да има следеће облике:

-- Заједнички састанак актива васпитача припремних група и учитеља првог разреда (бар једном годишње, обавезно на почетку школске године) ради договора о предстојећој сарадњи и текућим питањима.

-- Организована и осмишљена посета припремне групе првом разреду основне школе.

-- Посета учитеља установи.

- Узајамно присуство учитеља односно васпитача родитељским састанцима и састанцима стручних активија.
- Повремено укључивање васпитача у договоре учитеља и чланова педагошко-психолошко-социјалне службе школе, односно стручних служби ван школе у вези са ученицима првог разреда.
- Заједнички излети, екскурзије, посете, приредбе и манифестације предшколске и школске деце.
- Заједничка набавка и коришћење инвентара и опреме.
- Заједничко коришћење објекта, терена, разних просторија и др.
- Узајамне посете васпитача и учитеља угледним активностима у предшколској установи и часовима у школи.
- Континуирано међусобно информисање стручњака из објеју институција (нарочито у вези са дечјим развојем, методичка саветовања о програму, методама, средствима и другим важним питањима васпитно-образовног рада, лонгитудинално праћење развојних феномена на оба ступња и др.).
- Укључивање васпитача у анализу резултата разних психометријских и других мерења у првом разреду, нарочито приликом упоређивања школског успеха са резултатима мерења зрелости и припремљености деце за школу.
- Заједнички састанак васпитача и учитеља са родитељима деце која полазе у школу, који се одржава при крају школске године.

Наведени облици сарадње свакако не исцрпују све могућности сарадње између предшколске установе и школе. Они ће, у крајњој линији, зависити највише од конкретних услова и могућности које треба заједнички размотрити и договарати се о њима. За то је нарочито важна редовна сарадња разредних већа учитеља и актива васпитача, због чега треба делегирати представнике и једних и других у стручна тела објеју институција.

Конечно, када се говори о сарадњи предшколске установе са основном школом, никако не треба заборавити какву улогу у вези са њеним унапређивањем могу имати дечји родитељи. Подизање њиховог педагошког нивоа, као и њихове обавештености о томе на који начин могу допринети остваривању јединства васпитних утицаја, услов су успешнијег деловања и повезивања обе институције, као и избегавања многих тешкоћа које прате полазак деце у школу.

в) Сарадња са друштвеном заједницом

Локална друштвена заједница има посебну улогу у стварању одговарајућих услова за успешно остваривање циљева институционалног васпитања и образовања предшколске деце, њихов већи обухват и задовољавање разноврсних потреба, као и стално усавршавање основне и пратећих делатности предшколских установа. На пример, значајно је њено ангажовање у уређивању дворишта и игралишта, обезбеђивању просторије у стамбеним зградама у којима ће се повремено окупљати деца, сала за одржавање приредби, превоза до одређених локација итд. Уколико

добије подршку локалних власти и родитеља деце са територије друштвене заједнице, установа може да организује разне облике рада са децом која нису обухваћена њеним редовним похађањем. Сви они би требало да се руководе општим начелима ових Основа програма, прилагођавајући се потребама деце и родитеља, као и конкретним условима за њихово задовољавање. Такође је потребно обезбедити и елементарну стручну контролу њиховог рада и околности у којима делују према нормативима за све јавне службе и институције.

На тај начин предшколске установе могу да буду иницијатори за остваривање општеприхваћеног става да се свакоме предшколском детету обезбеди неки облик ванпородничог васпитања и образовања, будући да располажу одговарајућим кадровима као и материјалним условима (простор, дидактички материјал, инструменти, апарати и др.). Носилац и координатор овог послана може да буде неко од стручњака из установе имајући за сараднике волонтере разных професија, који су у стању да му дају посебну вредност и садржај.

Предшколске установе могу да окупе децу из своје средине приликом свечаности, изложби дечјих радова и пригодом одређених празника и манифестација. Такође, деца из установе могу да изведу свој програм у друштвеним просторијама локалне заједнице, радним организацијама, приликом смотри, јавних наступа, такмичења и др. Вишеструк је значајно њихово учешће у акцијама општијег значаја (прикупљање помоћи за сиротињу, довођење неког простора у ред, еколошке акције и сл.) као и посете и приредбе у старажачким домовима, у одељењима дечје болнице, институцијама за хендикапирану децу итд.).

Од изузетног значаја је и обострана сарадња између предшколске установе и кадровских школа и факултета, не само у погледу практичног припремања, стручног усавршавања будућих васпитача и стручних сарадника и запосленог особља, него и низа заједничких послова као што је стварање експерименталних група, истраживачки радови, сарадња у писању приручника, билтена, изради играчака и других васпитно-образовних средстава итд. Сличну сарадњу је могуће остварити и са одговарајућим одељењима Министарства просвете.

Значајно место у сарадњи са локалном, па и широм друштвеним заједницом и осавремењивању васпитно-образовног рада (посебно у богаћењу дечјег социјалног искуства и ширењу културних хоризоната) има сарадња са одговарајућим институцијама као што су завичајни музеј, библиотеке, позориште лутака, галерије уметности, Змајеве дечје игре, зоолошки врт, Ауто-мoto савез, Савез планинара, младих горана итд. Посебно су корисни одласци деце у шетње и екскурзије до излетишта, националног парка и природних резервата, који омогућавају зближавање са светом природе и изграђивање њихове еколошке културе.

Конечно, отвореност предшколске институције према средини у којој живи и ради, подразумева и долазак у госте деци књижевника, музичара, глумаца, песника, свештеника,

спортиста и других културних и јавних радника, затим, представника разних професија и занимљивих личности уопште, разних узраста и животног искуства.

Приликом планирања и остваривања задатака сарадње између предшколске установе и средине у којој делује, треба имати на уму да је значајан услов њене успешности прилагођавање потребама локалне друштвене заједнице. Уколико се недовољно уважавају специфичности поједињих региона, могуће је да се установа доживљава као "страно тело" неповезано са потребама и интересима средине.

То је, на пример, случај када васпитачи станују (или потичу) изван региона у којем раде, што смањује могућности за уже и чешће контакте са родитељима и осталим члановима у же друштвене заједнице. То се догађа и када они не познају социо-културна обележја региона у којем раде, традиције, предања, веровања, народне песме, игре и сл., што им истовремено знатно отежава да преносе ова културна добра на децу, као и да целовитије интегришу образовне садржаје програма васпитно-образовног рада који остварују, са аутентичним искуствима деце.

Отуда васпитно-образовни програми који се разрађују, полазећи од Основа програма за рад са конкретном децом, морају узимати у обзир разлике у културним условима у којима деца живе и искуства која су стекла, а васпитачи бити обавештени о карактеристикама и потребама средине у којој делују, остварујући активну сарадњу са свим факторима који утичу на развој и учење предшколске деце.

Уколико се на постигне и сарадња свих фактора који су значајни за развој и учење деце, пре свега родитеља а затим и локалне средине, не може се рачунати на већи успех програма. Тиме се не мисли само на то да ови фактори потпомажу деловање установе, него захтева уједињавање ових утицаја на вишем нивоу на коме институционално прераста у друштвено васпитање и образовање.

VI ОРГАНИЗАЦИЈА ЖИВОТА И ВАСПИТНО-ОБРАЗОВНОГ РАДА

Један од најважнијих услова да се васпитно-образовни рад у предшколској установи одвија према истакнутим начелима и остварује постављене циљеве и задатке је његова ваљана организација. Сврха организације је, пре свега, да се створи средина у којој ће дете наилазити на најповољније услове за пуновредан психички и физички развој, као и да му се омогући максимум слободе у кретању и изражавању без угрожавања слободе и стваралачких тежњи других. И поред тежње да боравак деце у установи има обележја спонтаности, слободног избора, прилагодљивости дечјим узрасним и индивидуалним потребама, у њему се ништа не одвија стихијски и импровизовано, већ иза захтева који следе стоји смишљена организација, планирање и систематски рад васпитача и других стручњака, посебно предшколских педагога и психолога и осталих стручних сарадника.

Под организацијом се подразумева планско распоређивање простора, средстава, материјала,

времена и активности деце, као и њихово структуирање у васпитне групе, чиме треба да се постигне обједињено и усклађено функционисање свих елемената система којим се одређује остваривање васпитно-образовних циљева у предшколској установи.

Организација у предшколској установи се непосредно одражава на васпитно-образовни процес и отуда треба да буде усклађена са начелима васпитно-образовног рада и са њима повезаним захтевима менталне хигијене: а) да се деци обезбеди довољно кретања; б) да садржаји које деца упознају и начини рада које примењује васпитач буду усклађени са њиховим могућностима и доприносе њиховом складном развоју; в) да им се обезбеди довољно сна и одмора у складу са индивидуалним потребама; г) да се из односа васпитача према њима искључи свака грубост и насиље; д) да се васпитачи понашају добронамерно, срдачно и опуштено како би створили повољну емоционалну климу; ђ) томе треба да допринесе и читава атмосфера у установи, декорација, боја зидова и сл., или без претеривања које би угрозило нервни систем деце; е) да се деца не оптерећују непримереним захтевима ж) да се код њих не изазивају сувише интензивне емоције које могу доживети слушајући одређене приче, гледајући филмове и сл., а које превазилазе њихову способност да се од њих дистанцирају.

Веома је важно да се општом организацијом у установи подстиче деčја самосталност, омогући им се неометано кретање по простору и улажење у све веће и сложеније просторе, пружа им се прилика да колико је могуће одлучују о свом времену и активностима, да шире и умножавају своје социјалне односе, укључују се у друштвену заједницу своје васпитне групе, установе, па и шире, као и да учествују у остваривању заједничких циљева.

То се може постићи прилагођавањем средине у којој се деца крећу и правила понашања у њој, њиховим потребама и могућностима, јер ће се тада осећати мање фрустрирана и упућена на помоћ одраслих, чије ће се директне дисциплинске и вербалне интервенције свести на најмању меру. Зато треба изражавати поштовање и поверење у њихову спретност, домишљатост и истрајност сталним давањем прилика да делују слободно, самостално и стваралачки, што се може постићи одговарајућом организацијом простора и материјала и њиховим укључивањем у одлучивање о овој организацији.

Свакако, овај захтев за прилагођавањем деци односи се на читаву организацију живота и рада у установи, коме треба, колико је могуће, дати предност у односу на прилагођавање потребама родитеља, васпитача, као и уже и шире околине у којој се установа налази, јер у противном може да се уместо у развојни, претвори у репресивни механизам.

Код добро смишљене и доследно оствариване организације води се рачуна о функционалности, реду и естетским критеријумима, ствара се радна атмосфера, обезбеђује дисциплина као и прелажење са једних активности на друге и кретање у простору без сметњи, застоја и

неспоразума. У том случају се има утисак да организација долази из саме групе деце а не да јој је наметнута споља. Деца врло брзо упознају унутрашња правила рационалне организације и почињу да се сналазе у њој без проблема. Захваљујући таквој организацији она ће у сваком тренутку знати шта се од њих очекује и понашаће се уравнотеженије и слободније у еластично планираним оквирима који свакоме од њих пружају прилике за задовољавање сопствених потреба, изражавање, стваралаштво, истраживање околине, као и конструктивне, сарадничке односе са другом децом и одраслима.

a) Организација простора

У предшколским установама се посебна пажња поклања педагошко-психолошком, естетском и здравственом аспекту организације простора у коме деца бораве. Под простором се подразумевају како унутрашње просторије, тако и спољни простор: двориште, игралиште, па чак и она места када деца одлазе у шетњу и на излете. Складном комбинацијом унутрашњег и спољашњег простора се обезбеђује да деца наизменично бораве у објекту и изван њега.

Полазећи од захтева да је у предшколском узрасту неопходно обезбедити стицање не-посредног искуства активним методама и средствима којима рукују сама деца, као и начела да васпитни ефекти треба да произилазе из животних ситуација, простор предшколске установе уређује се тако да буде привлачен, разумљив и прилагођен одређеним категоријама деце по обиму, квалитету и разноврсности стимулације, да у њему свако дете наилази на најбоље подстицаје, средства и узоре за осмишљавање и организовање сопствене активности, као и моделе понашања који добијају друштвено признање. Он треба да садржи све што је детету у позитивном смислу потребно уз уклањање онога што може да угрожава његову сигурност и угрожава развој. Средина у којој се дете креће треба да буде здрава у сваком погледу а оно окружено продуктима људског рада и стваралаштва и објектима из природе, распоређеним са укусом и осећањем за меру, чији су развојно-подстицајни, естетски, етички, логички и сазнајни квалитети пробрани, сређени, згуснути и наглашени, животно и искуствено осмишљени. У таквој, стимулативној средини, оно треба да има слободу кретања и акције, као и мноштво прилика да открива истине о себи, другим људима и стварима и решава свакодневне проблеме. Све то ће подстаки развој његове сналажљивости и, захваљујући грешкама исто колико и успешним решењима, постепено изграђивати код детета моделе понашања и деловања у својој средини који ће му омогућити да у њу уноси одговарајуће промене, али и прилагођавају јој се по потреби.

Ако се простор организује тако да буде једноставан, присан и функционалан у њему се стварају услови за пријатну и радну атмосферу у којој ће се деца осећати удобно и опуштено. Томе треба да допринесу и боје зидова, намештаја и предмета са којима деца долазе у додир које треба да су светле, ведре и хармонично распоређене. Све то ће утицати на децу да се понашају конструктивно и сараднички, да самостално

разрешавају конфликте и неспоразум и одржавају ред потребан за бављење добровољно прихваћеним активностима, што смањује потребе за чешћим интервенцијама васпитача. Овај простор је могуће лако реорганизовати и прилагодити разноврсним потребама групе и сваког детета појединачно, тако да оно по својој вољи може да се укључује у заједничке активности али исто тако да нађе место на коме може да се осами, ако за то осети потребу. За ово је потребна покретљива опрема која омогућава разноврсну организацију простора, добар избор и довољна количина играчака и другог материјала, који је изложен и представљен тако да омогући што већу разноврсност и промене у садржајима активности без застоја и чекања, као и надгледање деце.

Осим квалитета физичког простора изузетно је значајна и особа која служи као посредник између њега и детета, спремна за комуникацију и сарадњу, благонаклона, предусретљива, отворена и стрпљива, коју оно добро познаје, има личне контакте са њоме, добија од ње емоционалну подршку, помоћ и пажњу и у чијем се присуству осећа сигурно и прихваћено.

b) Организација средстава и материјала

Да би се омогућили сви облици активности неопходних за развој деци треба понудити у сваком тренутку боравка у установи што богатији и разноврснији избор средстава и материјала, јер се тако може очекивати да ће свако од њих бити у стању да нађе оно за шта има највише интересовања и што је најбоље усклађено са његовим развојним потребама. Међутим, и у овоме треба сачувати праву меру јер претеривање у подстицајима се негативно одражава на дечју активност исто колико и сиромаштво, збуњујући дете и преносећи његову пажњу са једног материјала на други, без опробавања свих могућности за акцију. Такође су важне и промене у прибору и материјалу, који треба постепено иновирати када се види да су се деца нечега заситила.

Материјал за васпитно-образовни рад, којим се располаже у дечјем вртићу, вреднује се првенствено преко активности које подстиче и прилагођености дечјим потребама и могућностима. Сам квантитет материјала је мање важан од квалитета, који се огледа кроз богатије и разноврсније могућности за употребу, као и могућности за постепено усложњавање операција које се врше њиме или помоћу њега. Употребљени у играма, разни материјали постају играчке и имају вишеструку улогу у изазивању и омогућавању активности које изазивају развојни учинак.

Основни захтеви су да буду чврсти како би деца могла рукovати њима без бојазни да ће нешто оштетити, привлачни, што значи лепо обликовани и стилизовани, занимљиви и са укусом одабраних боја, хигијенски и безопасни, да се деца не могу њима повредити и да се лако дезинфекцију и одржавају, богати по могућностима за коришћење тако да деца стално могу да проналaze нове начине употребе, прилагођени деци по величини, сложености и начину руковања, усклађени са дечјим потребама да буду активна, да се изражавају, задовоље своју радозналост, кон-